

Jan Gromnicki

Raporty wykopaliskowe : t. VII : 1995
: Warszawa 1996 : Centrum
Archeologii Śródziemnomorskiej
Uniwersytetu Warszawskiego : ss.
172

Ochrona Zabytków 50/1, 99-100

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Słobodiana ze Lwowa o cerkiewnym budownictwie drewnianym Chełmszczyzny i Południowego Podlasia w okresie greckokatoliczki, Bronisława Seniuka i Romana Zwierzchowskiego o cerkwiach hrabstwa bialskiego na rysunkach Leonarda Targońskiego, geometry przysięgłego Jego Królewskiej Mości, Czesława Kielbonia o dziejach cerkwi unickiej pw. Św. Mikołaja w Chełmie, Józefa Stefańskiego przedstawiającego zarys dziejów kultu obrazu Matki Boskiej Chełmskiej, Iwony Cieslik-Sydgowskiej o drewnianych cerkwiach w Świerszczowie na tle architektury greckokatolickiej od XVI do 2 połowy XIX w. w dawnym powiecie chełmskim, Pawła Sydgowskiego o greckokatolickiej cerkwi pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Zmudzi w województwie chełmskim, Janiny Petery o unickim skicie w Monastyrze, Jana Górnika o cerkwi w Mycowie, Bronisława Seniuka o dziejach cerkwi pw. Narodzenia NMP, translokowanej z Tarnoszy na do

Muzeum Wsi Lubelskiej, Edmunda Mitrusa o cerkwi prawosławnej Przemienienia Pańskiego w Lublinie w świetle wyników nadzorów archeologicznych, Danuty Kawałko o cmentarzach unickich na terenie województwa zamajskiego. Część pierwszą kończy Michał Lesiów omówieniem roli Cerkwi unickiej w kształtowaniu się kultury i poczucia narodowego Ukraińców. Druga część zeszytu to streszczenia referatów przygotowanych na konferencję naukową w ramach obchodów czterechsetnej rocznicy Unii Brzeskiej, zawierających problematykę archeologiczną tych ziem. Nie omawiamy ich tutaj ponieważ Redakcja zapowiedziała wydanie tych materiałów drukiem *in extenso* w pierwszym zeszycie przyszłorocznym, tj. 1997. Autorzy referatów to: Anna Zakościelna, Jan Gurba, Andrzej Kokowski, Jerzy Kmiecński, Danuta Jaskanis i Marek Florek.

Część trzecia zeszytu to omówienia i sprostowania, czwarta

zawiera kronikę wydarzeń. Część piątą poświęcono nekrologowi E. Kotyły, architekta-konserwatora zaangażowanego bez reszty w rewaloryzację Starego Miasta w Lublinie. O sponsorach wydawnictwa jest mowa w części szóstej. Niewątpliwą ozdobę zeszytu, podobnie jak i dwóch poprzednich, stanowią dwie wkładki kolorowych zdjęć, zaś tytułowa strona okładki przedstawia fragment planu miasta Dokudowa, ostatnia — planu dóbr Sycyny z atlasu L. Targońskiego.

Z uznaniem należy przyjąć omówione zeszytu nowego wydawnictwa, przedstawiającego problemy regionu Lubelszczyzny. Życzyć wypada zespołowi redakcyjnemu wielu interesujących monografii — bo takie jest właśnie zamierzenie Redakcji, co nie będzie zadaniem łatwym. Jednak za przykładem podtytułów każdego zeszytu niech mi będzie wolno użyć znanej dewizy rzymskiej: *audaces fortuna iuvat*.

Marian Paździór

Raporty wykopaliskowe, t. VII, 1995, Warszawa 1996, Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego, ss. 172

Tom VII *Raportów wykopaliskowych* Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego im. Prof. Kazimierza Michałowskiego, pod redakcją prof. dr hab. Michała Gawlikowskiego i prof. dr hab. Wiktora A. Daszewskiego, zawiera sprawozdania z prowadzonych w 1995 r. przez Centrum, przy współpracy również innych instytucji i ich pracowników, archeologicznych prac wykopaliskowych oraz, co powinno szczególnie zainteresować czytelników „Ochrony Zabytków”, związanych z nimi prac konserwatorskich.

Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego podjęło trud wydawania *Raportów*, pomimo że ukazujący się od lat 60 *Informator archeologiczny* zamieszczał, być może zbyt lakoniczne i skrótowe, sprawozdania z prac polskich archeologów, również poza granicami kraju. Doniesienia tego wy-

dawnictwa nie obejmowały jednak niestety informacji o pracach konserwatorskich, co ma nie tylko istotne znaczenie dla dorobku polskiej archeologii, lecz również stanowi dziś często niezbędny warunek uzyskania licencji na prowadzenie prac badawczych, szczególnie na Bliskim Wschodzie.

We wstępie do omawianego tomu zamieszczone jest podziękowanie dla sponsorów prac wykopaliskowych Centrum, tj. Komitetu Badań Naukowych, Przedsiębiorstwa Elektromontaż Export w Warszawie, Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej Polskiej Akademii Nauk, Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Archeologicznego w Poznaniu i Politechniki Wrocławskiej. Pracownicy tych instytucji, jak wynika z przypisów do każdego ze sprawozdań, uczestniczyli również w pracach wykopaliskowych lub prowadzili prace konserwatorskie. W tekstach sprawozdań *implicite*

zawarta jest informacja, że prace konserwatorskie, a być może również badania wykopaliskowe, finansowane były w całości lub w części przez władze krajów, na których terenie je prowadzono. Natomiast z zamieszczonych w przypisach wyrazów wdzięczności dla Egipskiej Najwyższej Rady Starożytności (SCA) i innych organizacji tego rodzaju wynika, że zaangażowały się one w prace ekip polskich służąc pomocą organizacyjno-techniczną i specjalistyczną. W badaniach brali udział nie tylko pracownicy naukowcy, ale także studenci wyższych uczelni polskich (Uniwersytetu Warszawskiego i Jagiellońskiego) oraz zagranicznych (np. uniwersytetów w Trewirze, Kolonii i Berlinie w badaniach na Cyprze). W pracach Misji Epigraficznej Deir el-Bahari w Egipcie, uczestniczyli pracownicy Francuskiego Instytutu Archeologii Orientalnej w Kairze, z Misją Polską zaś prowadzą-

cą prace archeologiczne w Aleksandrii współpracowało tamtejsze Muzeum Grecko-Rzymskie.

VII tom *Raportów* obejmuje sprawozdania z badań i prac konserwatorskich na terenach: Egiptu, Cypru, Sudanu i Syrii. W Egipcie były one prowadzone w Aleksandrii na Komie el-Dikka (prace konserwatorskie w sezonie 1994–1995 i badania archeologiczne w 1995 r.), w Deir el-Bahari — świątynia Hatszepsut (prace konserwatorskie i restauracyjne oraz epigraficzne w 1995 r.) i świątynia Totmesa III (prace archeologiczno-konserwatorskie w 1995 r.), w Kairze w zespołach grobowych Emira Qurqumasa (prace konserwatorskie i związane z nimi badania wykopaliskowe w 1995 r.), w Marina el-Alamein na terenie miasta rzymskiego (prace dokumentacyjne i konserwatorskie w 1995 r.), w eremach skalnych oraz w zespole mieszkalnym z IX–X w. (Kom D), a także w kościele Św. Michała Archanioła w Naglum, w Tell Atrib na terenie miasta ptolemejskiego (wspólne polsko-egipskie badania ratownicze w 1995 r.).

Prace na Cyprze objęły tereny stanowisk: Willi Tezeusza, Domu Hellenistycznego i Domu Wczesnorzymskiego oraz Domu Aiona w Nea Paphos, zaś w Sudanie: kompleks klasztorny na obszarze nekropolii chrześcijańskiej, fortyfikacje miejskie i dwa kościoły — „filarowy”, usytuowany na skarpie nilowej w miejscu późnochrześcijańskiego kościoła „na wieży” i „mozaikowy” (m.in. prace zabezpieczające mozaiki podłogowe), budynki z XI–XII w. położone w części północno-zachodniej Komu H, zespół grobowy mnichów z IX–XV w. w części wschodniej Komu H i budowlę filarową przylegającą do zachodniego muru fortyfikacji w Starej Dongoli (sezon 1995 r.). W Syrii prowadzono rozpoczęte w 1993 r. badania kompleksu mieszkalnego obejmującego budynek mieszkalny wraz z dziedzińcami, klatką schodową dziedzińca i tetrastylem, studniami i licznymi relikami urządzeń oraz wyposażenia. Przy współpracy z Muzeum w Palmyrze i fundacją Max von Berchen

kontynuowano też prace w zakresie dokumentacji zamku arabskiego w Palmyrze (1995 r.), jak również badania wykopaliskowe, wykonano też analizy chemiczne ceramiki z zamku arabskiego i wczesnodynastycznego (III tysiąclecie p.n.e.) miasta w Tell el-Szakra.

Prace te wymieniamy dość szczegółowo dla zorientowania polskich czytelników w ich zakresie. Jak się wydaje, szczególnie interesujące dla środowisk polskich konserwatorów mogą być prace prowadzone początkowo przez ekipy PP PKZ, przejęte w początku lat 90. przez Centrum na terenie świątyni Hatszepsut w Deir el-Bahari oraz w zespole grobowym Qurqumasa w Egipcie, ze względu choćby na wielki, długoletni wkład polskich archeologów, architektów i konserwatorów. Trwające od kilkunastu sezonów działania badawcze, projektowe i wykonawcze przyniosły im bowiem spore efekty również jeśli chodzi o zgłębienie zagadnień związanych z architekturą islamu, w której to dziedzinie polskie doświadczenia badawcze i konserwatorskie były stosunkowo niewielkie i nowej daty. W wypadku Hatszepsut, niemałe trudności wiążą się z lokalizacją obiektu u stóp masywu skalnego, którego wietrzenie powoduje, że świątyni stale zagrażają spadające głazy. Dodatkowe zniszczenia, również partii poddanych pracom konserwatorskim, spowodowały ulewne deszcze w roku 1994 — kaskada wodna spadająca z wysokości paruset metrów miała katastrofalne skutki nie tylko zresztą dla świątyni. W wyniku tego kataklizmu ucierpiał bowiem również warsztat pracy konserwatorów i archeologów, a także konserwowane detale znajdujące się w pomieszczeniach Misji, prowadzącej prace w sąsiedniej świątyni Totmesa III.

Czytelnik *Raportów* czuje się usatysfakcjonowany przejrzystością tekstów, których autorami są zresztą najwybitniejsi w naszym kraju znawcy zagadnień związanych z badanymi przez nich obiektami. Korzystanie z książki ułatwia ujednoczenie sprawozdań, co jest zasługą redakcji *Ra-*

portów. Lektura ich wymaga jednak zachowania ciągłości w śledzeniu rozwoju badań, a więc znajomości poprzednich tomów *Raportów*, a może także publikowanych na innych łamach opracowań (na które skądinąd autorzy nie powołują się). W przeciwieństwie do bardziej zresztą lakonicznych i skrótowych, a więc ograniczonych pod względem informacyjnym sprawozdań z badań wykopaliskowych prowadzonych w kraju, zamieszczanych w *Informatorze archeologicznym* (niestety ciągłość tego ważnego wydawnictwa została z niewytlumaczalnych powodów przerwana), nie podaje się w raportach Misji dat rozpoczęcia i kolejności sezonów badawczych czy też konserwatorskich, jak też informacji o miejscu przechowywania i ostatecznego deponowania materiałów. Dane te mogą być z oczywistych względów przydatne dla odbiorców zarówno obecnie, jak i w przyszłości. Nie zamieszcza się też, choćby w najbardziej skrótowej formie, obcojęzycznych skrótów raportów, a przynajmniej tłumaczeń ich tytułów. Spowodowane jest to zapewne faktem, iż zasadniczo teksty pełnych sprawozdań ukazują się w wydawnictwach krajów, na terenie których prowadzone są prace, niemniej, jak się wydaje, zamieszczenie tłumaczeń streszczeń w książce poszerzyłoby krąg zainteresowanych odbiorców.

Powyższe uwagi nie umniejszają znaczenia omawianego wydawnictwa, skromnego w swej edytorskiej postaci, lecz ważnego pod względem informacyjnym, ukazującego się w niewielkim nakładzie i dostępnego w zasadzie jedynie wąskiemu środowisku profesjonalnych badaczy i konserwatorów, a warte go szerszego spopularyzowania. Na koniec wypada wspomnieć o zamieszczonej na ostatnich stronach książki informacji o powstaniu Fundacji im. prof. Kazimierza Michałowskiego, pod kierownictwem wybitnego badacza Bliskiego Wschodu prof. Karola Myśliwca, mającej na celu wspieranie polskich wykopalisk na tym obszarze.

Jan Gromnicki